

Aneks nr 1

Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 17 czerwca 1988 r. w sprawie języków migowych głuchych¹

Piątek, 17 czerwca 1988 r.

8. Języki migowe głuchych – Doc. A-2-302/87

Parlament Europejski,

- biorąc pod uwagę swą rezolucję z dnia 13 listopada 1985 r. w sprawie narodów Europy,
- biorąc pod uwagę zalecenia Rady z dnia 29 października 1981 r. w sprawie integracji socjalnej osób niepełnosprawnych oraz rezolucję Rady z dnia 21 grudnia 1981 r. w tej samej sprawie,
- biorąc pod uwagę wnioski do rezolucji złożone przez pana Kuirpers i pana van dem Eulebreucke w sprawie standaryzacji języka migowego głuchych oraz przez pana Chiabrando i innych w sprawie audycji telewizyjnych dla głuchych i niemych,
- biorąc pod uwagę raport Komitetu Młodzieży, Kultury, Edukacji, Informacji i Sportu,

A) zważywszy, że we Wspólnocie Europejskiej żyje pół miliona osób głuchych i kilka razy tyle osób słabosłyszących lub ogłuchłych,

B) zważywszy, że większość osób głuchych nigdy nie opanuje języka mówionego,

¹ K.Diehl (opracowanie i tłumaczenie): *Wybrane materiały zagraniczne dotyczące języka migowego*. PZG, Warszawa 1995, s.2-4.

- C) zważywszy, że język migowy jest słusznie uważany za język o swych własnych zasadach oraz że jest preferowany przez większość osób głuchych,
- D) uznając, że język migowy i tłumaczenie na język migowy są podobnie jak czytanie i telewizja jednym ze środków zapewniających głuchym dostęp do informacji koniecznych w życiu codziennym,
- E) pragnąc poprzeć integrację głuchych ze społeczeństwem ludzi słyszących,
- F) uznając wielki wkład Światowej Federacji Głuchych w zakresie poprawy losu głuchych oraz witając ustanowienie Europejskiego Sekretariatu Regionalnego Federacji,
- wita z zadowoleniem dotychczasową troskę i poparcie Komisji dla organizacji reprezentujących ludzi głuchych we Wspólnocie,
 - postanawia prosić Komisję o przygotowanie dla Rady projektu, dotyczącego oficjalnego uznania języka migowego stosowanego przez ludzi głuchych w poszczególnych państwach członkowskich,
 - postanawia prosić państwa członkowskie o zniesienie wszystkich istniejących barier w stosowaniu języka migowego,
 - uważa, że należy położyć nacisk na uznanie tłumaczenia na i z języka migowego za zawód oraz na ustanowienie w każdym państwie członkowskim systemu kształcenia tłumaczy pod auspicjami narodowych związków głuchych,
 - zaleca państwom członkowskim, by w porozumieniu z Europejskim Sekretariatem Regionalnym Światowej Federacji Głuchych przedłożyły przy poparciu Europejskiej Fundacji Socjalnej programy kształcenia odpowiednich liczb opiekunów, asystentów osobistych i tłumaczy języka migowego,
 - prosi instytucje Wspólnoty o ustanowienie zasad udziału tłumaczy języka migowego w przedsięwzięciach organizowanych przez te instytucje, w których uczestniczą osoby głuche,
 - prosi władze radiofonii i telewizji państw członkowskich o wprowadzanie do programów informacyjnych, kulturalnych i politycznych tłumaczenia na język migowy lub w ostateczności napisów oraz zaleca w konsultacji z Europejskim Sekretariatem Regionalnym Światowej Federacji Głuchych wyznaczenie minimalnych limitów tłumaczeń na język migowy lub napisów w programach dla dzieci i dorosłych, a także napisów przekazywanych za pośrednictwem teletekstu,
 - zaleca państwom członkowskim, by wszelkie rządowe informacje na tematy opieki, zdrowia itp. były przekazywane z zastosowaniem języka migowego na wideokasetach do użytku osób głuchych,
 - prosi Komisję o poparcie badań w sferze usług telewizyjnych dla głuchych,
 - we współpracy z Komisją zaleca państwom członkowskim popieranie programów pilotażowych, mających na celu nauczanie języka migowego słyszących dzieci i dorosłych przez osoby głuche i prowadzenie odpowiednich badań w tym zakresie,

- zaleca państwom członkowskim popieranie badań i publikacji nowoczesnych słowników języków migowych do stosowania w poszczególnych państwach oraz zaleca Komisji popieranie działań, mających na celu wydanie wielojęzycznych słowników języków migowych używanych wewnątrz Wspólnoty,
- zachęca Komisję do rozważenia, jak na obecnym etapie najlepiej doprowadzić do wymiany doświadczeń na szczeblu Wspólnoty pomiędzy instytucjami i ekspertami w dziedzinie języka migowego i kultury środowiska niesłyszących,
- uważa za istotne, aby głusi byli w pełni zaangażowani w politykę na rzecz niesłyszących na szczeblu poszczególnych państw i całej Wspólnoty, szczególnie poprzez Europejski Sekretariat Regionalny Światowej Federacji Głuchych,
- nawołuje do bardziej szczerzego finansowania w ramach budżetu Wspólnoty rozwoju usług na rzecz głuchych w państwach członkowskich,
- zobowiązuje swego przewodniczącego do przekazania niniejszej rezolucji Komisji, Radzie, państwom członkowskim, Europejskiemu Sekretariatowi Regionalnemu Światowej Federacji Głuchych oraz Unii Telewizyjnej.

Aneks nr 2

Ustawa Parlamentu Republiki Słowackiej z dnia 26 czerwca 1995 r. w sprawie języka migowego osób niesłyszących²

Parlament Republiki Słowackiej uchwala w niniejszej ustawie:

Postanowienie wstępne

§ 1.

Zadaniem ustawy jest ustanowienie języka migowego jako prawnego środka porozumiewania się osób niesłyszących oraz stworzenie warunków do wprowadzenia tej zasady w życie.

Osoby niesłyszące

§ 2.

Za niesłyszące są uważane osoby z takim uszkodzeniem słuchu, które im uniemożliwia potoczne porozumiewanie się za pomocą mowy dźwiękowej, także przy użyciu pomocy technicznych, kompensujących utratę słuchu.

Język migowy

§ 3.

1. Językiem umożliwiającym porozumiewanie się osób niesłyszących jest język migowy.

² Zákon Národnej Rady Slovenskej Republiky z 26 júna 1995 o posunkovej reči nepočujúcich osôb (Zbierka zákonov č.149/1995),

2. Język migowy jest naturalnym, wizualno-kinestetycznym systemem porozumiewania się, wyrażanym za pomocą określonych i funkcjonujących w obiegu znaków migowych, na które składają się ustalone gesty, układy i ruchy rąk i palców oraz mimika twarzy.

Stosowanie języka migowego

§ 4.

Osoby niesłyszące mają prawo do:

- a) używania języka migowego,
- b) kształcenia się z korzystaniem z języka migowego,
- c) informacji za pomocą języka migowego w audycjach telewizji publicznej, w bibliotekach i wideotekach.

§ 5.

1. Osoby niesłyszące mają prawo do tłumacza języka migowego, który tłumaczy na język narodowy lub z języka narodowego, przy rozwiązywaniu podstawowych problemów życiowych osób niesłyszących w kontaktach z organami państwowymi, organami samorządu terytorialnego oraz innymi osobami prawnymi i fizycznymi.

2. Jeśli powszechnie obowiązujące przepisy prawne nie przewidują zwrotu kosztów, usługi w zakresie tłumaczenia przysługują osobom niesłyszącym bezpłatnie.

§ 6.

Ministerstwo Pracy, Spraw Socjalnych i Rodziny określi w odrębnych przepisach:

- a) sposób wynagradzania wyżej opisanych usług oraz zakres usług wymienionych w § 4 i 5, które będą przysługiwać osobom niesłyszącym bezpłatnie,
- b) potrzeby ilościowe i zakres przygotowania tłumaczy języka migowego.

§ 7.

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Michal Kovač v.r., Ivan Gasparovič v.r., Vladimir Mečiar v.r.

Aneks nr 3

Zapis gestograficzny znaków polskiego języka migowego³

Gestogramy są to skrótowe, kodowane zapisy znaków migowych, w których wykorzystuje się czcionki występujące w klawiaturze komputera. Przy ich użyciu zapisuje się wszystkie cechy dystynktywne znaków migowych, należące do następujących wiązek cech dystynktywnych:

- 1) układ palców u rąk (ręki, gdy znak jest jednoręczny),
- 2) pozycja rąk (ręki),
- 3) miejsce artykulacji, czyli położenie rąk w stosunku do ciała i do siebie,
- 4) artykulacja (ruch) – kierunek ruchu,
- 5) artykulacja (ruch) – sposób wykonania ruchu.

Pełny zapis gestograficzny składa się z jednej (tylko przy znakach statycznych), dwóch, trzech lub czterech części, rozdzielonych znakami #.

W pierwszej części zapisu gestograficznego (od początku zapisu do pierwszego znaku #) zakodowana jest statyczna pozycja wyjściowa do prezentacji znaku, obejmująca trzy pierwsze wiązki cech dystynktywnych – układ palców u rąk (ręki), pozycję rąk (ręki) i położenie rąk w stosunku do ciała i względem siebie. W znakach statycznych, ze względu na brak elementu ruchu, zapis gestograficzny składa się tylko z tej jednej części.

W drugiej części zapisu (po pierwszym znaku #) zakodowane są elementy artykulacji znaku migowego, a więc kierunek i charakter ruchu wykonywanego

³ Zapis gestograficzny został opisany po raz pierwszy w książce B.Szczepankowskiego *Lektorat języka migowego*. Kurs wstępny, CZSI i PZG, Warszawa 1986, s.129-136, a następnie zmodernizowany w 1998 r.

w trakcie prezentacji znaku. W przypadku znaków dwuręcznych opis dotyczy obu rąk, natomiast jeśli porusza się tylko jedna ręka, wówczas bezpośrednio przed opisem ruchu znajduje się symbol **P:** lub **L:**, oznaczający odpowiednio ruch prawej lub lewej ręki.

Trzecia część zapisu gestograficznego występuje jedynie wówczas, jeśli w trakcie ruchu następuje zmiana układu palców u rąk (ręki) lub istotna zmiana pozycji rąk (ręki). Wówczas po drugiej części opisu dodaje się jeszcze jeden znak #, a po nim opisuje się zgodnie z zasadami kodowania znaczące fragmenty lub całą pozycję końcową znaku.

Ostatnia część zapisu, która zależy od opisywanego znaku może być częścią drugą, trzecią lub czwartą, występuje jedynie w tych znakach, w których elementem znaczącym jest adekwatna do treści znaku mimika twarzy. Konieczność zastosowania elementu mimicznego oznaczona jest symbolem @.

W niektórych opisach znaków nie podaje się kierunku i sposobu wykonania ruchu, lecz kolejne pozycje statyczne rąk i palców. Ruch wówczas wykonuje się od jednej pozycji do drugiej po najkrótszej linii. Kolejne fazy opisu rozdzielone są podwójnym znakiem ##. Oznacza to, że po takim zestawie znaków nie jest opisany ruch, lecz kolejna pozycja rąk i palców. Sposób kodowania poszczególnych wiązek cech dystynktywnych znaków migowych zamieszczony jest poniżej.

1. Układ palców u ręki

Zapis gestograficzny układu palców u ręki składa się najczęściej z dwóch dużych liter, lub z dużej litery i liczby. Pierwszą literą jest **L** lub **P** oznaczające lewą lub prawą rękę, a druga litera (lub liczba) określa znak daktylograficzny, w jaki należy ułożyć palce tej ręki. Ponieważ nie wszystkie występujące w znakach ideograficznych układy palców dadzą się odnieść do alfabetu palcowego, dodatkowo opisanych zostało 20 nietypowych układów palców, oznaczanych zestawem dwóch liter (dużej i małej) lub liczby i litery, które należy odczytywać zgodnie z wyjaśnieniami w tabeli 26.⁴ Ponadto przed oznaczeniem **L** lub **P** może wystąpić dodatkowo mała litera **p** (przedramię) lub **r** (ramię), oznaczająca miejsce styku obu rąk. Przykładowo zapis **PA** oznacza „prawa ręka ułożona w znak daktylogramu **A**”.

⁴ Ilustracje odpowiadające opisom w tabeli można znaleźć w książce B.Szczepankowskiego *Podstawy języka migowego*, WSiP, Warszawa 1994, s.62-65.

Tabela 26. Opisy nietypowych układów palców u ręki

Symbol układu	Opis układu palców
Aw	Układ palców jak w znaku litery A, ale dłoń jest wydłużona jak przy trzymaniu wędki
Bk	Układ palców jak w znaku litery B, ale z odchylonym prawie prostopadle kciukiem
Bm	Znak litery B w międzynarodowym alfabecie palcowym
Bz	Palce jak w znaku litery B, ale lekko zgięte
Bkz	Układ palców jak w znaku litery B, ale ze zgiętymi lekko wszystkimi palcami i z odchylonym prawie prostopadle kciukiem
Cm	Znak litery C w międzynarodowym alfabecie palcowym
Cw	C „wąskie” kciuk i palec wskazujący blisko siebie wyprostowane i równoległe
Em	Znak litery E w międzynarodowym alfabecie palcowym
Eo	E „otwarte” kciuk lekko odsunięty od pozostałych palców tak, że jest do nich równoległy
Ik	Układ palców jak w znaku litery I, ale z wyprostowanym i odchylonym prawie prostopadle kciukiem
Om	Znak litery O w międzynarodowym alfabecie palcowym
Ps	Znak litery P, ale z palcem środkowym wyprostowanym i przylegającym do wskazującego
Tm	Znak litery T w międzynarodowym alfabecie palcowym
Um	Znak litery U w międzynarodowym alfabecie palcowym (palce wskazujący i środkowy złączone)
X	Znak litery X w międzynarodowym alfabecie palcowym
Yk	Układ palców jak w znaku litery Y, ale z odchylonym prostopadle kciukiem
1z	Układ palców jak w znaku liczebnika 1, ale ze zgiętym kciukiem
4z	Układ palców jak w znaku liczebnika 4, ale ze zgiętymi lekko wszystkimi palcami
5s	Układ palców jak w znaku liczebnika 5, ale z palcem środkowym zgiętym w nasadzie
5z	Układ palców jak w znaku liczebnika 5, ale ze zgiętymi lekko wszystkimi palcami

Tabela 27. Pozycja ręki (rąk) – pierwsza cyfra

Pierwsza cyfra	Opis układu dłoni
1	dłoń poziomo, wnętrzem w górę
2	dłoń poziomo, wnętrzem w dół
3	dłoń pionowo, końce palców skierowane w górę
4	dłoń pionowo, końce palców skierowane w dół
5	dłoń pionowo, kantem w dół
6	dłoń pionowo, kantem w górę
7	dłoń ukośnie w górę, oś dłoni pod kątem 45° do poziomu
8	dłoń ukośnie w dół, oś dłoni pod kątem 45° do poziomu

Tabela 28. Pozycja ręki (rąk) – druga cyfra

Druga cyfra	Opis układu dłoni
1	końce palców skierowane do przodu
2	końce palców skierowane do wewnątrz (lewej ręki w prawo, a prawej w lewo)
3	końce palców skierowane skośnie do przodu i do wewnątrz (przedramiona pod kątem 90° do siebie)
4	końce palców skierowane do tyłu
5	kant dłoni skierowany do przodu
6	kant dłoni skierowany do tyłu
7	wnętrze dłoni skierowane do przodu
8	wnętrze dłoni skierowane do tyłu
9	kanty dłoni skierowane do wewnątrz (lewej ręki w prawo, a prawej w lewo)
0	kanty dłoni skierowane na zewnątrz (lewej ręki w lewo, a prawej w prawo)

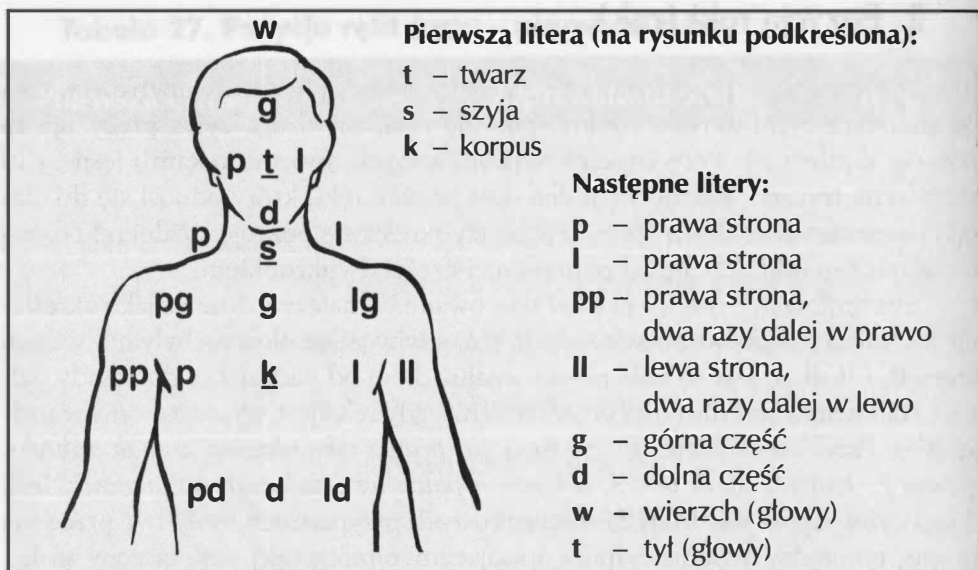
2. Pozycja ręki (rąk)

Pozycję ręki w przestrzeni określa się za pomocą liczby dwucyfrowej, której pierwsza cyfra określa ogólnie pozycję ręki, zaś druga cyfra precyzuje tę pozycję dokładniej. Przy znakach wykonywanych dwiema rękami, jeśli są to znaki symetryczne, podaje się jeden opis pozycji ręki, który odnosi się do obu rąk, natomiast w znakach asymetrycznych określa się pozycję każdej ręki osobno. Zapis ten oddziela się od poprzedniej części dwukropkiem.

Sformułowanie „końce palców skierowane...” należy rozumieć jako określenie kierunku palców wyprostowanych, tzn. gdyby palce ułożone były np. w znak litery **B**. Oś dłoni jest to linia prosta wzdłuż dłoni od nadgarstka do nasady palców, stanowiąca przedłużenie przedramienia, gdy ręka jest wyprostowana w nadgarstku. Przykładowo zapis **PL:51** oznacza „*prawa ręka ułożona w znak daktylogramu L, kantem dłoni w dół, a końcem palca wskazującego do przodu*”. Jeśli drugą cyfrą zapisu jest **1** lub **5**, w wyjątkowych przypadkach może być przed nią (a więc pomiędzy dwiema cyframi opisującymi pozycję rąk) umieszczony znak ´ (apostrof prawy – kod 39 ASCII) lub / (slash – kod 47 ASCII w indeksie górnym) co oznacza kierunek ustawienia dłoni nie wprost do przodu, lecz z odchyleniem w prawo albo znak ` (apostrof lewy – kod 96 ASCII) lub \ (backslash – kod 92 ASCII w indeksie górnym), co oznacza kierunek ustawienia dłoni z odchyleniem w lewo. Przykładowo zapis **PB:1'1k** oznacza „*prawa ręka ułożona w znak daktylogramu B jest ułożona poziomo, wewnątrz do góry a końcami palców do przodu z odchyleniem w prawo, przed środkiem klatki piersiowej*”.

3. Miejsce artykulacji, czyli położenie rąk w stosunku do ciała i do siebie

Położenie ręki w stosunku do ciała oznacza się za pomocą jednej lub kilku małych liter. Pierwsza litera oznacza część ciała, przed którą znajduje się ręka wykonująca znak bądź uczestnicząca w realizacji znaku. Może to być litera **t** (oznaczająca twarz), **s** (szyja) lub **k** (klatka piersiowa). Zapis jednoliterowy jest wystarczający, jeżeli ręka ma być ustawiona przed środkiem części ciała. Jeżeli ustawienie ręki jest inne niż przed środkiem twarzy, szyi lub klatki piersiowej, do pierwszej litery dodaje się następne – **p** (oznaczające przesunięcie położenia ręki w prawo), **l** (przesunięcie w lewo), **g** (przesunięcie w górę) i **d** (przesunięcie w dół). Jeśli ręka ma znajdować się w określonym kierunku poza obrębem twarzy czy klatki piersiowej litery te w opisie powtarza się (np. **tp** oznacza „*ręka przed prawym policzkiem*”, a **tpg** oznacza „*ręka na wysokości twarzy po prawej stronie, ale poza jej obrębem*”). Przykładowo zapis **PB:75klg** oznacza

„prawa ręka ułożona w znak daktylogramu B, ukośnie, kantem dłoni do przodu, ustawiona przed lewym obojczykiem”.

W znakach oburęcznych konieczne jest również określenie wzajemnego położenia rąk względem siebie. W znakach asymetrycznych opisuje się położenie każdej ręki osobno, natomiast w znakach oburęcznych symetrycznych (a także niektórych asymetrycznych, w których położenie rąk jest symetryczne, ale układy palców u nich są różne, np. w znaku *do*) dla każdej ręki zazwyczaj podaje się ten sam zapis złożony z małych liter, a odnoszący się do położenia środka symetrii znaku. Relację pomiędzy rękami, czyli wzajemne położenie rąk w stosunku do siebie, określa się za pomocą znaków interpunkcyjnych umieszczanych pomiędzy zapisami układów poszczególnych rąk i palców zgodnie z tabelą 29. (w tabeli dla uproszczenia zamieszczono tylko litery L i P).

Przykładowo zapis LBk:51kd .. PBk:51kd oznacza „*obie ręce z palcami ułożonymi w znaki daktylogramów B z odstawionymi prostopadle kciukami są ustawione kantami w dół, a końcami palców do przodu na wysokości żołądka symetrycznie w odległości ok.30 cm od siebie*”.

Tabela 29. Zapis gestograficzny wzajemnego położenia rąk

Zapis	Wzajemne położenie rąk
L)(P	obie ręce obok siebie w bezpośrednim styku płaszczyznami lub kantami dłoni
L}){P	obie ręce obok siebie stykają się punktowo lub na małej powierzchni
L.P	obie ręce obok siebie oddalone o ok. 15 cm
L..P	obie ręce obok siebie oddalone o ok. 30 cm
L...P	obie ręce daleko od siebie (40 cm lub więcej)
L X P	obie ręce krzyżują się w przegubach pod kątem prostym
L x P	obie ręce krzyżują się wyprostowanymi palcami pod kątem prostym
L) P	lewa ręka przed prawą w bezpośrednim styku płaszczyznami lub kantami dłoni
L}) P	lewa ręka przed prawą w bezpośrednim styku punktowo lub na małej powierzchni
L P	lewa ręka przed prawą w odległości ok. 15 cm
L P	lewa ręka przed prawą w odległości ok. 30 cm
P)/L	prawa ręka na lewej w bezpośrednim styku płaszczyznami lub kantami dłoni
P})/L	prawa ręka na lewej w bezpośrednim styku punktowo lub na małej powierzchni
P/L	prawa ręka nad lewą o ok. 15 cm
P//L	prawa ręka nad lewą o ok. 30 cm

4. Artykulacja (ruch) – kierunek ruchu

Kierunek ruchu w zapisie gestograficznym zapisuje się w postaci cyfr rzymskich zgodnie z tabelą 30.

Zapisy w tabelce dotyczą ruchów prostych w sześciu podstawowych kierunkach – w górę i w dół, do przodu i do tyłu oraz w lewo i w prawo. Kierunki

ukośne zapisuje się poprzez połączenie zapisu dwóch ruchów prostych znakiem „\”, przez co należy rozumieć ruch po wypadkowej ruchów prostych, a więc np. zapis I\III oznacza „*ruch w górę do przodu*”. Wszystkie zapisy ruchu połączone

Tabela 30. Artykulacja – kierunek ruchu ręki (rąk)

Zapis	Kierunek ruchu
I	ruch w górę
II	ruch w dół
III	ruch do przodu
IV	ruch do tyłu
V	ruch w prawo
VI	ruch w lewo
VII	ruch na zewnątrz (rozchodzenie się rąk)
VIII	ruch do wewnątrz (schodzenie się rąk)
IX	ruch po okręgu poziomym
X	ruch po okręgu pionowym
XI	ruch po łuku poziomym
XII	ruch po łuku pionowym
XIII	ruch wahadłowy dłoni w przegubie
XIV	ruch wahadłowy palców (swobodne poruszanie palcami)
XV	ruch obu rąk w tym samym kierunku
XVI	ruch obu rąk w przeciwnych kierunkach (mijanie się)
XVII	ruch tam i z powrotem
XVIII	ruch obrotowy względem osi przedramienia
XIX	ruch falisty
XX	ruch pocierania palcami (kciuk o pozostałe)
XXI	nakreślenie krzyża w powietrzu (najpierw linia pionowa, potem pozioma)

znakiem „\” (backslash) należy odczytywać łącznie, np. zapis X\VI oznacza „*ruch po okręgu pionowym w lewo*”.

Zestawienia liczb rzymskich połączone znakiem „\” należy rozumieć jako ruch złożony z dwóch ruchów wykonywanych niezależnie od siebie, a więc np. zapis V\XIV oznacza „*ruch w prawo z równoczesnym poruszaniem palcami*”.

Zestawienia liczb rzymskich połączone znakiem „;” (średnik) oznaczają dwa kolejne ruchy, przy czym drugi rozpoczyna się w miejscu zakończenia pierwszego. Przykładowo zapis V;III oznacza „*ruch w prawo, a następnie do przodu*” (po linii łamanej).

5. Artykulacja (ruch) – sposób wykonania ruchu

W przypadku, gdy ruch rąk (ręki) wykonywany w trakcie prezentacji znaku migowego posiada nietypową cechę lub cechy, oznacza się ją (je) w zapisie gestograficznym za pomocą znaków interpunkcyjnych umieszczonych po zapisie ruchu zgodnie z zasadami wymienionymi w tabeli 31. (może być w ten spo-

Tabela 31. Artykulacja – sposób wykonania ruchu

Zapis	Charakter ruchu
>	ruch większy niż przeciętny
<	ruch mniejszy niż przeciętny
≥	ruch szybszy niż przeciętny
≤	ruch wolniejszy niż przeciętny
!	ruch z energicznym zatrzymaniem ręki
+	ruch z dotknięciem drugiej ręki lub innej części ciała
-	ruch wzdłuż innej części ciała (przesuwanie)
=	ruch tam i z powrotem
”	ruch wykonany dwukrotnie w tym samym miejscu (po wykonaniu ruchu po raz pierwszy ręka wraca na poprzednie miejsce i wykonuje ruch ponownie)
**	dwa ruchy jeden po drugim (początek drugiego ruchu w miejscu zakończenia pierwszego)

sób zaznaczona więcej niż jedna cecha, np. III+! co oznacza „*ruch do przodu z dotknięciem innej części ciała i energicznym zatrzymaniem*”).

Dodatkowe oznaczenia, ułatwiające opisanie bardziej złożonych ruchów i konfiguracji rąk i palców, występujące w niektórych opisach gestograficznych zamieszczone zostały w tabeli 32.

Tabela 32. Znaki zawierające informacje dodatkowe

Zapis	Wyjaśnienie
#	znak rozdziela poszczególne części zapisu
:	znak rozdziela elementy zapisu gestograficznego
;	znak rozdziela kolejne ruchy lub etapy wykonywania znaku
+	dotykane ręką drugiej ręki lub innej części ciała
++	dłoń lub palce jednej ręki wsuwają się między palce drugiej ręki z zetknięciem się
+ +	dłoń lub palce jednej ręki wsuwają się między palce drugiej ręki bez dotykania się
PA*	gwiazdka po zapisie układu palców oznacza wykonanie klasycznego daktylogramu
@	integralnym elementem znaku migowego jest mimika twarzy

Ponadto w opisach mogą być w różnych miejscach użyte spacje. Nie mają one znaczenia merytorycznego, a wykorzystywane są wyłącznie dla uzyskania wizualnej przejrzystości zapisu.

